

Sammendrag

Evaluering av Hjertesone

En prosessevaluering av hjertesoneprosjektet i Bergen kommune

TØI rapport 1877/2022
Forfattere: Vibeke Milch og Tør-Olav Navestad
Oslo 2022 75 sider

Hjertesone ser ut til å være et virksomt tiltak for bedre trafikk-sikkerhetskultur knyttet til barns reiser til og fra skole og til bilkjøring i skolens nærrområde. Dette framkommer av en evaluering basert på innføring av Hjertesone i flere skoler i Bergen. Evalueringen er basert på fokusgruppeintervjuer og enkeltintervjuer med representanter for styrings- og prosjektgruppe samt skoleledelse og foresatte ved utvalgte skoler. Det ble i tillegg gjennomført en kvantitativ spørreundersøkelse blant representanter for skoleledelse og foresatte. Selv om hovedinntrykket er at hjertesonearbeidet har vært et verdifullt bidrag til trafikk-sikkerhetsarbeidet, peker evalueringen også på forbedringspotensial når det gjelder videre implementering av Hjertesone, først og fremst når det gjelder avklaring av rammer på forhånd, samt utredning av ressursbehov.

Hjertesone er et tiltak som skal bidra til å skape tryggere skolevei for barn ved å redusere foreldrekjøring til og fra skolen, og få flere til å sykle og gå. I 2016 vedtok bystyret i Bergen at alle kommunens 66 barneskoler skulle etablere Hjertesone innen utgangen av bystyrets sittende periode.

I 2018 ble det oppnevnt en styringsgruppe og prosjektgruppe, som har hatt ansvaret for å organisere og følge opp arbeidet med å innføre hjertesonekonseptet ved skolene i Bergen. Prosjektet skal etter planen gå over i en driftsfase ved årsskiftet 2021/2022.

TØI har på oppdrag fra Trygg Trafikk gjennomført en evaluering av prosjektet så langt, før det går inn i en videre fase. En slik evaluering kan brukes til å kartlegge erfaringer, identifisere barrierer og drivere for god implementering, og gir et godt grunnlag for videre implementering av hjertesonekonseptet i andre kontekster.

I denne studien forstår vi Hjertesone som et tiltak for å skape trafikkultur i et avgrenset geografisk område, dvs. i hjertesonen. Hjertesone er et tiltak for trafikk-sikkerhetskultur, fordi det handler om å endre trafikkulturen innenfor hjertesoneområdet. Hensikten er å eliminere eller redusere biltrafikken knyttet til levering og henting av barn innenfor hjertesonen, slik at det blir tryggere for barn og voksne å sykle og gå innenfor sonen.

Studien har fire delmål:

- 1) Kartlegge erfaringer fra prosjektgruppe og styringsgruppe,
- 2) Kartlegge prosjektets organisering på ulike skoler.
- 3) Kartlegge hvilke faktorer som fremmer og hemmer implementering.
- 4) Refleksjon rundt og diskusjon av tiltaket Hjertesone.

Evalueringen tar utgangspunkt i en teoretisk modell som beskriver hvilke faktorer som antas å ha betydning for trafikkkultur, samt sammenhengen mellom disse og mellom trafikkkultur og atferd. Modellen er utviklet basert på tidligere forskning ved TØI om sikkerhetskultur.

Studien ble gjennomført som en prosessevaluering med både kvalitativ og kvantitativ metodikk, og den bestod av fokusgruppeintervjuer, enkeltintervjuer og en spørreundersøkelse blant involverte aktører.

For å få mer dyptgående innsikt om hvordan prosjektgruppen og styringsgruppen har arbeidet, og om prosessen med implementeringen av tiltaket, ble det gjennomført to

fokusgruppeintervjuer med til sammen 9 medlemmer fra prosjektgruppen og styringsgruppen. I tillegg til fokusgruppeintervjuene ble det også gjennomført to intervjuer med tidligere medlemmer av prosjektgruppen og styringsgruppen.

Det ble også gjennomført fokusgruppeintervjuer og intervjuer med til sammen 19 personer fra seks utvalgte skoler og med nøkkelpersoner fra skoleledelsen og fra FAU, og i noen tilfeller fra elevrådet.

I både fokusgruppeintervjuene og de personlige intervjuene ble det benyttet semi-strukturerte intervjuguider. Det ble utviklet en egen guide for prosjektgruppen/styringsgruppen og en for skolene.

Intervjuguidene inneholdt følgende hovedtema:

- Organisering av arbeidet med Hjertesone
- Prosessen med innføringen av tiltaket
- Erfaringer relatert til prosessen med å innføre tiltaket
- Opplevde resultater som følge av Hjertesone
- Samarbeid (både innad og mellom aktørene)
- Barrierer/drivkrefter i prosessen

Spørreundersøkelsen ble gjennomført ved fire andre skoler enn der intervjuene ble foretatt. Vi utviklet et spørreskjema som skal kunne brukes som et verktøy i framtidige evalueringer av Hjertesone. I spørreskjemaet har vi, ut fra teori om trafikksikkerhetskultur og med bakgrunn i kunnskapen som har framkommet fra fokusgruppeintervjuene og intervjuene med skolene, utviklet indikatorer for endring i trafikkkultur. Spørreskjemaet er rettet mot ansatte ved skolen og mot foresatte og har som hensikt å måle trafikkkultur og endring i trafikkkultur. Dette måles som deskriptive normer og selvrapportert atferd. I tillegg måles kjennskap til Hjertesone, implementering og forankring ved skolens ledelse og FAU.

De fleste spørsmålene var formulert som påstander som respondentene skulle vurdere på en femdelte skala med hensyn til i hvilken grad de var enige eller uenige i påstanden.

Skjemaet inneholdt påstander om følgende temaer:

- Grunner til valg av reisemåte til/fra skolen
- Kjennskap til Hjertesone
- Forankring hos skoleledelse og FAU
- Implementering
- Trafikksituasjon rundt skolen
- Atferd rundt hjertesonen
- Infrastrukturen rundt skolens område
- Opplevd stress knyttet til reise til/fra skolen
- Opplevd grad av sanksjonering av unødvendig kjøreatferd i hjertesonen
- Normer for hva som oppfattes som normal atferd i hjertesonen ved henting/levering av barn
- Opplevd trafikksikkerhet
- Opplevde effekter av Hjertesone.

Helhetsinntrykket fra intervjuene har vært at det er varierende opplevelser av hvor godt Hjertesone har fungert, men på flere av skolene er opplevelsen at hjertesonearbeidet har vært et verdifullt bidrag inn i trafikksikkerhetsarbeidet, og at tiltaket har hatt positive effekter.

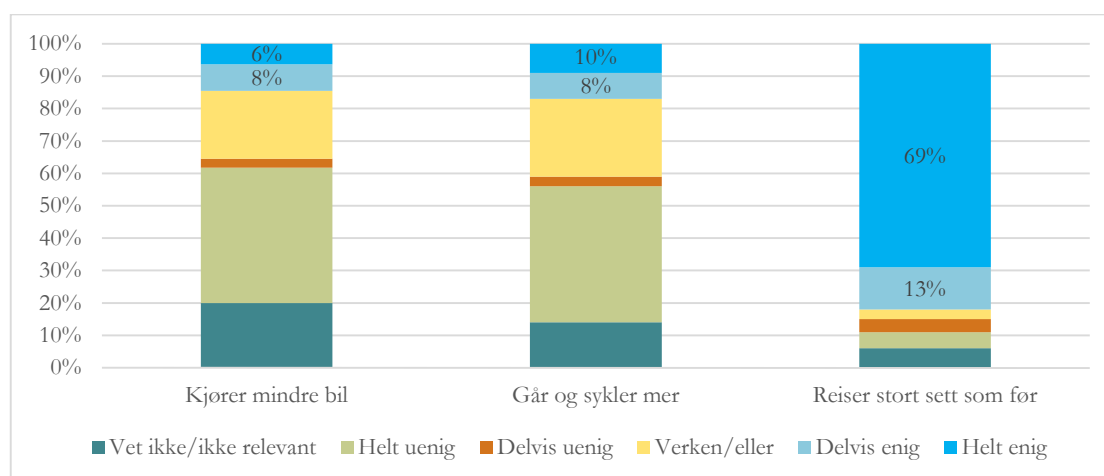
Intervjuene tyder på at enkelte aspekter ved organiseringen av hjertesoneprosjektet som kunne fungert bedre. Dette handler primært om at rammene for prosjektet ikke var definert på forhånd, og at det ikke var gjort en grundig nok utredning for å avdekke ressursbehov i

kommunen på forhånd, samt at kartlegging av skolenes behov ble gjort underveis. En tidligere konsekvensutredning ville trolig ha bidratt til å tydeliggjøre ressursbehovet i prosjektet og samtidig bidratt til å tydeliggjøre overfor skoleansatte og foresatte hva prosjektet skulle være. Det kan også tenkes at en tidligere konsekvensutredning ville bidratt til å synliggjøre grenseflater mot sentrale aktører som burde vært informert om prosjektet, både innad i kommunen og utenfor. Det kunne bidratt til bedre kommunikasjon med og involvering av relevante aktører på et enda tidligere tidspunkt.

Det er både fordeler og ulemper ved at prosjektet er initiert ut fra et politisk vedtak, men en klar fordel er at tiltaket har blitt forankret hos skolens ledelse. Vi ser at tiltaket stort sett er sterkt forankret hos skoleledelsen, og at forankring ved skolens ledelse og FAU har vært viktig. Dette viser både de kvalitative resultatene og resultatene fra spørreundersøkelsen. Dette har bidratt til å at tiltaket er blitt innarbeidet i skolens rutiner: det settes på dagsorden, nevnes i kommunikasjon til foreldre og i foreldremøter.

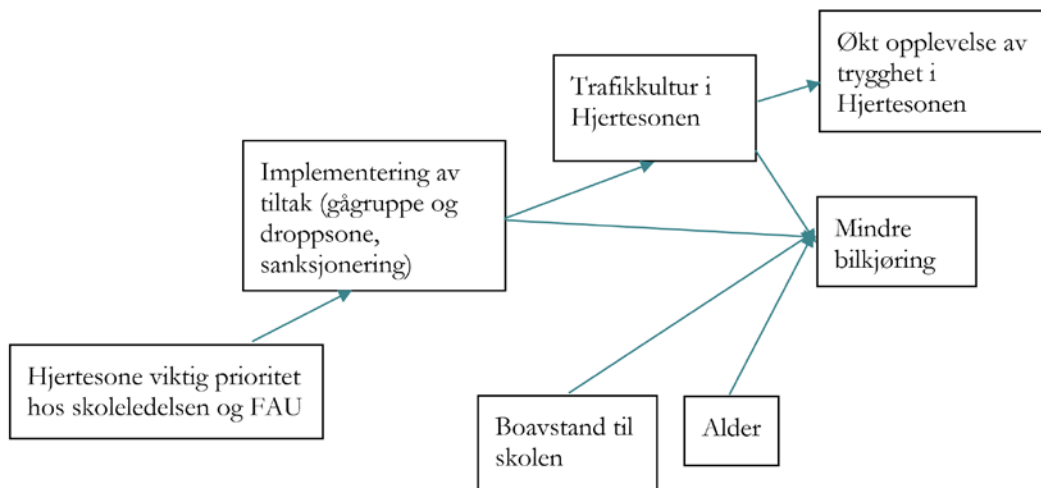
Det varierer imidlertid hvor godt skolene opplever at hjertesoneløsningen fungerer i praksis. Skolene har hatt veldig forskjellig utgangspunkt for å innføre tiltaket, noe som antagelig kan forklare at vi finner veldig forskjellige resultater på skolene. På noen skoler har infrastrukturen og trafikkmiljøet rundt skolen ligget godt til rette for å etablere en Hjertesone uten store fysiske tiltak. På andre skoler har infrastruktur, veier og trafikkmiljøet i nærheten gjort det vanskelig å finne gode løsninger. Det tyder på at det er komplekst å innføre et slikt tiltak på skoler som har svært forskjellige kontekster og mulighetsrom. Et viktig suksessmoment fra prosjektet er at Hjertesone er blitt innlemmet i kommunens planverk, slik at tilrettelegging for Hjertesone inngår som et ledd i planlegging av nye skoler.

I intervjuene trekkes det frem at Hjertesone har bidratt til en bevisstgjøring omkring trafikksikkerhet og kjørekultur blant ansatte og foresatte, og på enkelte skoler var også opplevelsen at hjertesonen har bidratt til mindre trafikkaos og at færre kjører. Resultater fra spørreundersøkelsen understøtter dette. Det kommer fram at de fleste respondentene har god kjennskap til hva Hjertesone er og hvor droppsonene er. Vi ser at en ikke ubetydelig andel rapporterer at de kjører mindre og sykler og går mer som følge av at skolen har fått Hjertesone (se figur S1), og at flere respondenter rapporterer at de er blitt mer bevisste på myke trafikanter. Videre tyder resultatene på at Hjertesone har påvirket trafikkkulturen ved skolene.

Figur S1: Svarfordeling på spørsmålet "Etter at skolen fikk Hjertesone, har du endret måten du reiser på?". (n=220).

Den teoretiske modellen som studien bygger på, ble testet gjennom statistiske analyser. Disse viste at mindre bilkjøring er relatert til trafikkkultur i hjertesonen, som er relatert til implementering og ledelsesforankring av Hjertesone (se figur S2).

Figur S2: Modell over sammenhenger mellom ledelsesforankring, implementering av tiltak, trafikkkultur og atferd, basert på multivariate statistiske analyser.

Både intervjumaterialet og resultatene fra spørreundersøkelsen tyder på at forankring ved skolens ledelse og FAU er viktig for en implementering av Hjertesone.

I intervjuene kom det også fram at det varierer hvilken av partene (skoleledelsen eller FAU) som synes å ha hatt den største rollen i hjertesonearbeidet. Dette sammenfaller også med resultatene fra spørreundersøkelsen, som viser at det varierer hvilken part som oppleves som den som prioriterer tiltaket høyest.

Resultater fra spørreundersøkelsen tyder imidlertid på at forankring ved skoleledelsen har størst betydning for implementeringen. Dette er i tråd med mye tidligere forskning som viser at engasjement fra toppledelsen er en svært viktig forutsetning for at sikkerhetskulturtiltak skal lykkes. Når tiltaket får støtte fra skoleledelsen, gir det et tydelig signal på at dette er noe skolen prioriterer. Videre synes det å ha betydning for at tiltaket blir innlemmet i skolens rutiner og at det tas opp i viktige diskusjonsfora som foreldremøter og elevråd, og informasjonskanaler ut til foreldre og elever. Dette tyder på at FAU primært bør ha en rolle som støttespiller i hjertesonearbeidet, og at skolens ledelse bør stå i bresjen for gjennomføringen av tiltaket.